

צוות ההיגוי

- ד"ר יוסי ביילין, יו"ר
- ח"כ דניאל בן סימון
- ד"ר ראלף הקסל
- ח"כ שי הרמש
- ח"כ מירי רגב
- ח"כ נחמן שי
- ח"כ רונית תירוש

"סנאט" מספר 404 בנושאים כלכליים - חברתיים :

שרותי חינוך משלים לתלמידים מתקשים במימון ציבורי

חברי צוות ההיגוי בעבר

יו"רים לשעבר:
הנשיא חיים הרצוג ז"ל
מר חיים י. צדוק ז"ל
מר עוזי ברעם

חברי צוות בעבר:

- ד"ר יהודה לנקרי
- ח"כ מיכאל איתן
- ח"כ יוסי כץ, עו"ד
- ד"ר וינפריד וייט
- ח"כ גדעון סער
- ח"כ יצחק הרצוג, שר
- עו"ד אתי לבני
- ח"כ איתן כבל
- מר הרמן בונן
- ח"כ אפרים סנה
- ח"כ עמירה דותן
- ח"כ נדיה חילו
- ח"כ לאון ליטינצקי
- ח"כ גלעד ארדן
- ח"כ אורית נוקד

בשיתוף:

קרן פרידריך אברט

תקציר

- למרות שבמדינת ישראל מערכת החינוך הציבורית ממומנת באופן מלא על ידי המדינה, להורי התלמידים השפעה רבה על הישגיהם החינוכיים של ילדיהם.
- אחת הדרכים החשובות בהן הורים מסייעים לילדיהם היא באמצעות רכישת שירותי לימוד משלימים בשוק הפרטי.
- הורים רבים אינם יכולים לעמוד בכך מבחינה כלכלית ודבר זה מגדיל את אי השוויון.
- בנייר עמדה זה מוצע לפתח מערכת ציבורית של לימודים משלימים אחר הצהריים לילדים אשר בית-הספר יזהה כבעלי קשיים לימודיים ואשר משפחותיהם יימצאו זכאיות לקבלת שירות זה במחיר סמלי.

Steering Committee

- Dr. Yossi Beilin, Chair
- Mr. Daniel Ben Simon, MK
- Mr. Shai Hermesh, MK
- Dr. Ralf Hexel
- Ms. Miri Regev, MK
- Mr. Nachman Shai, MK
- Ms. Ronit Tirosh, MK

Former members of the steering committee

- Former Chairs:**
The Late President
Chaim Herzog,
The Late Mr. Haim J. Zadok
Mr. Uzi Baram
- Former members:**
Dr. Yehuda Lankry,
Mr. Michael Eitan, MK
Adv. Yossi Katz, MK
Dr. Winfried Veit
Mr. Gideon Saar, MK
Mr. Isaac Herzog, MK
Minister
Adv. Eti Livni
Mr. Eitan Cabel, MK
Mr. Hermann Bünz
Mr. Ephraim Sneh, MK
Ms. Amira Dotan, MK
Ms. Nadia Hilou, MK
Mr. Leon Litinetsky, MK
Mr. Gilad Erdan, MK
Ms. Orit Noked, MK

כאשר דנים במדיניות חינוך קיימת נטייה להתייחס לבית ספר כאתר העיקרי בו רוכשים בני ובנות הדור הצעיר את השכלתם. אלא שהמחקר החינוכי מלמד שהתמונה מורכבת הרבה יותר. ממחקרים רבים עולה שהמשפחה היא גורם מרכזי בהתפתחות ההשכלתית של ילדים ובני נוער. למעשה, המחקר מלמד שחלק הגדול מהפערים ההשכלתיים בין תלמידים משכבות אוכלוסייה שונות ניתנים להסבר באמצעות הבדלים ביכולתן של המשפחות לתמוך בתהליך רכישת ההשכלה המתקיים באופן פורמאלי בבית הספר.

In cooperation with:
Friedrich Ebert Stiftung

השפעת המשפחה על הישגי ילדיה מתחילה מגיל צעיר מאוד והיא פועלת באופנים רבים, חלקם נעשים מודעים וחלקם קורים אף ללא מודעת מלאה של ההורים. לדוגמה במחקר ידוע שנערך בארה"ב נמצא כי לחיים בעוני בגילאים הצעירים ביותר (0-5), ישנן השפעות שליליות ארוכות טווח על הישגים לימודיים. לטענת החוקרים אחת הסיבות המרכזיות לכך שילדים למשפחות עניות מצליחים פחות במערכת החינוך היא מוכנות נמוכה יותר לבית הספר. כלומר, ילדים אלו נכנסים למערכת החינוך הציבורית במצב נחות לעומת ילדים משכבות אוכלוסייה מבוססות יותר. בשל מנגנונים שונים הקשורים בפעולת בית הספר פערים אלו אינם נסגרים ולעיתים הם מתרחבים במהלך שנות הלימודים.

הסבר נוסף אשר ניתן לפערים קוגניטיביים בין ילדים צעירים משכבות אוכלוסייה שונות קשור ליכולת השפתית. מחקרים מראים כי ילדים ממשפחות עניות ומקבוצות מיעוט מסוימות מגיעים לשלב גן החובה ובית הספר היסודי עם יכולות שפתיות נמוכות משמעותית מאלו של ילדים ממעמד. הבדלים אלו ביכולת השפתית של הילדים קשורים, כנראה, להבדלים בחשיפה לשפה "תקנית", אשר אופיינית יותר לבעלי השכלה גבוהה ולמועסקים במקצועות צווארון לבן. מכיוון שמערכת החינוך פועלת על פי כללי השפה "התקנית" לילדים אשר נחשפו לשפה כזו מגיל צעיר יש יתרון משמעותי על פני חבריהם שנחשפו אליה במידה מועטה. המשמעות העיקרית של ממצאי מחקרים אלו, ושל מחקרים עדכניים נוספים אשר עסקו בהבדלים קוגניטיביים והתנהגותיים בגיל הצעיר, היא שתלמידים מגיעים למערכת החינוך הציבורית כאשר קיימים הבדלים ניכרים ביכולותיהם והבדלים אלו קשורים באופן הדוק לרקע החברתי שלהם.

להורים ממעמד כלכלי מבוסס ישנו יתרון חשוב נוסף על פני הורים בעלי יכולת כלכלית נמוכה: האפשרות לקנות שירותי חינוך בשוק החופשי. הורים מהמעמד הבינוני אשר מזהים אצל ילדיהם קשיים בהתקדמות הלימודית פונים פעמים רבות למורים פרטיים או למרכזי למידה פרטיים ורוכשים עבור ילדיהם שירותי חינוך אשר מאפשרים להם להתקדם בלימודיהם בקצב מהיר יותר. למעשה, תלמידים אשר מגיעים ממשפחות מבוססות יותר נהנים מיתרון כפול על פני תלמידים ממשפחות עניות. ראשית, עצם הגדילה בבית מבוסס מהווה יתרון בהתפתחות הקוגניטיבית והשפתית. שנית אם ילדים אלו מגלים קושי בלימודים, להוריהם יש יכולת לקנות עבורם שירותי חינוך נוספים, וכן לפנות לגורמי אבחון שונים אשר יכולים להמליץ על דרכי ההתמודדות עם הקושי ועל מתן הקלות במסגרת הלימודים הפורמאלית.

על פי המצב הקיים היום במדינת ישראל, אחריות המדינה על מתן שירותי חינוך מתמקדת רק בחינוך הפורמאלי בבתי הספר. המדינה אינה מספקת שירותי חינוך משלים מעבר לשירותים הניתנים בבית הספר. מצב זה מעניק, למעשה, יתרון משמעותי למשפחות המבוססות יותר על פני המשפחות המבוססות פחות. כאמור, תלמידים ממשפחות עניות יותר מגיעים פחות מוכנים לבית הספר והוריהם מתקשים, או שאינם יכולים, לרכוש עבורם שירותי חינוך משלים בשוק הפרטי. מערכת החינוך הישראלית מאופיינת בפערים לימודיים גדולים מאוד - מהגדולים בעולם - בין שכבות אוכלוסייה שונות. זאת למרות שהמדינה מתקצבת בתי ספר המשרתים אוכלוסיות חלשות באופן דיפרנציאלי באמצעות "מדד הטיפוח". הנתונים מלמדים שתלמידים משכבות אוכלוסייה חלשות יותר נהנים מכיתות קטנות יותר ומשעות תקן רבות יותר במיוחד בחינוך היסודי (אם כי יש לסייג זאת בכך שהאוכלוסייה הערבית אשר נמנית ברובה על השכבות העניות יותר במדינה אינה נהנית באופן מלא ממדיניות זו). למרות זאת, מחקרים רבים וכן נתונים עדכניים ממבחי המיצ"ב ובחינות הבגרות מלמדים שהפערים בין תלמידים משכבות אוכלוסייה שונות בישראל אינם מצטמצמים.

למרות שהמדיניות הגלומה ברעיון התקצוב הדיפרנציאלי לבתי הספר על פי "מדד הטיפוח" הינה בעלת חשיבות, היא אינה יכולה להתמודד באופן אמיתי עם בעיית הפערים הלימודיים. ראשית, מדיניות זו מתמקדת רק בנעשה בתוך בית הספר והיא אינה כוללת התייחסות להיבטים הלימודיים החשובים אשר מתרחשים, כפי שהוסבר לעיל, מחוץ לבית הספר. שנית מדיניות זו אינה מתמודדת עם ההטרונגיות הפנימית בתוך בתי הספר בישראל. רוב בתי הספר משרתים אוכלוסיית תלמידים מגוונת מבחינת משאבי המשפחה ובית הספר אינו יכול לתת מענה אמיתי לשונות זו באמצעות תקצוב שנועד לפעילות השוטפת של בית הספר. אמנם במסגרת תוכנית "אופק חדש", המיושמת בבתי ספר יסודיים ובחלק מחטיבות הביניים, ישנו ניסיון לתת מענה לחלק מהצורך בעבודה אישית עם תלמידים מתקשים אלא שניסיון זה רחוק מלהיות משביע רצון. במקרים רבים שעות התגבור ניתנות על חשבון שיעורים אחרים וכך נוצר פער נוסף שהילד/ה צריך/ה להשלים. אפשרות אחרת היא מתן תגבור בסוף יום הלימודים. גם אפשרות זו אינה אופטימאלית מכיוון שזהו זמן שהן התלמיד/ה והן המורה עייפים והלימוד במקרים רבים אינו אפקטיבי. יתר על כן, בבתי ספר רבים התגבור נעשה בצורה קבוצתית מבלי לתת מענה לקשיים השונים של ילדים שונים. צריך גם לזכור שהמורים אשר נותנים את התגבור עושים זאת מתוקף הסכם אשר חייב אותם להוסיף שעות עבודה, על כל המשתמע מכך.

בנייר עמדה זה ברצוני להעלות לדיון את הצורך במסגרת של לימודים משלימים אשר ניתנת מחוץ לבית הספר, בשעות אחר הצהריים (לאחר שהילדים הספיקו לנוח מעט מהלימודים הרגילים) ובמימון המדינה. מסגרות אלה נכנסו למדיניות החינוך האמריקאית במסגרת החקיקה של תוכנית No Child Left Behind. במסגרת חקיקה פדראלית זו ניתנת להורים אפשרות להעניק לילדיהם שירותי חינוך משלימים מעבר לשעות הלימודים, במימון המדינה, אם ילדיהם אינם עומדים בסטנדרטים החינוכיים שנקבעו. מחקרים עדכניים שנערכו בארה"ב מראים כי ללימודים משלימים אלו פוטנציאל להקטנת פערים השכלתיים, אולם פוטנציאל זה תלוי במידה רבה באופן מימוש המדיניות. למעשה, גם בישראל פועלות במספר רשויות מקומיות תוכניות ללימודים משלימים עבור תלמידים בעלי קשיים לימודיים. אלא שתוכניות אלו אינן חלק ממדיניות חינוך כוללת והן מופעלות על ידי ארגונים וולונטריים שונים או מכספי הרשות המקומית.

הצעתי היא להקים מרכזי למידה שיופעלו על ידי מחלקות החינוך ברשויות המקומיות באמצעות מימון של המדינה. מרכזים אלו יפעלו בשעות אחר הצהריים וישרתו תלמידים ממספר בתי ספר בשכונת המגורים או היישוב. התלמידים יופנו למרכזי הלמידה דרך המחנכות ויועצות בית הספר. מההורים ייגבה תשלום מסובסד אשר ייגזר מהכנסתם החודשית. כללי הסבסוד ייקבעו באופן ריכוזי על ידי משרד החינוך ויהיו אחידים בכל הארץ. המטרה הינה, כאמור, לאפשר להורים להעניק חינוך משלים לילדיהם, כאשר הדבר נחוץ, מבלי להטיל עליהם אחריות מימונית שאינם יכולים לעמוד בה. שירותי הלימוד במרכזים אלו יינתנו על ידי מורים אשר יוכשרו לכך על פי קריטריונים שייקבעו על ידי משרד החינוך. ההכשרה יכולה להיעשות במכללות ואוניברסיטאות בהן יש אנשי סגל אשר מתמחים בהתמודדות עם קשיים לימודיים. העובדים במרכזים אלו יכולים להיות, למשל, עובדי הוראה אשר מעוניינים בהכנסה נוספת או עובדי הוראה אשר פרשו ממשרתם הקבועה בבתי הספר. חשוב לדעתי לשמור על הכלל שמורים/ות לא ילמדו במסגרת זו תלמידים אשר לומדים בבית הספר בו הם מועסקים באופן קבוע. בנוסף לצוות הקבוע יכולים מרכזים אלו להעסיק גם סטודנטים אשר יימצאו מתאימים לכך ויעברו הכשרה מתאימה.